

ВІЦЕБСКІ АБЛАСНЫ
КРАЉНАУЧЫ МУЗЕЙ

Место
для
штрих-кода

Разведки А.В. Алексеева
и В.Н. Кузнецова 1956г.
в Витебской обл. / на озере
отдела Культуры Витебской обл.

ВІЦЕБСКІЯ СТАРАЖЫТНАСЦІ

ВІЦЕБСКІЯ
СТАРАЖЫТНАСЦІ

ВІЦЕБСКІЯ СТАРАЖЫТНАСЦІ

УПРАЎЛЕННЕ КУЛЬТУРЫ ВІЦЕБСКАГА АБЛЫКАНКАМА
УСТАНОВА КУЛЬТУРЫ
«ВІЦЕБСКІ АБЛАСНЫ КРАЯЗНАЎЧЫ МУЗЕЙ»

Леанід Васільевіч Аляксеў
(1921 – 2008)

ВІЦЕБСКІЯ СТАРАЖЫТНАСЦІ

Матэрыялы навуковай канферэнцыі,
прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння
Л. В. Аляксева

Віцебск, 28 – 29 кастрычніка 2010 г.

Мінск
2011

УДК 902/904(476.5)(082)

ББК 63.3(4Бел)я43

В54

Друкуецца па рашэнню Навукова-метадычнага савета ВАКМ

Рэдакцыйная калегія:

Г.У. Савіцкі, В.А. Шышанаў, Н.Ю. Шаркоўская.

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук, дырэктар Віцебскага філіяла

ўстанова адукацыі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі

«Міжнародны інстытут працоўных і сацыяльных адносін»,

прафесар *В. А. Космач,*

кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі

Віцебскага дзяржуніверсітэта імя П. М. Машэрава

А. М. Дулаў.

Віцебскія старажытнасці: матэрыялы навук. канф., прысвеч.

В54 90-годдзю з дня нараджэння Л. В. Аляксеева, 28 — 29 кастр. 2010 г., Віцебск / Упр. культуры Віцеб. аблвыканкама, Віцеб. абл. краязн. музей ; рэдкал. : Г. У. Савіцкі [і інш.]. — Мінск: Медисонт, 2012. — 454 с.

ISBN 978-985-6887-90-4

У зборнік уключаны даклады і паведамленні навуковай канферэнцыі, прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння Л. В. Аляксеева, якая адбылася 28 — 29 кастрычніка 2010 г. у Віцебскім абласным краязнаўчым музеі.

Выданне прызначана гісторыкам, музейным работнікам, мастацтвазнаўцам, краязнаўцам, студэнтам.

УДК 902/904(476.5)(082)

ББК 63.3(4Бел)я43

ISBN 978-985-6982-46-3

© Віцебскі абласны краязнаўчы музей, 2012
© Афармленне. ТАА «Медысонт», 2012

Імя Леаніда Васільевіча Аляксеева займае асаблівае месца сярод гаследчыкаў гісторыі Беларусі. Трапіўшы амаль выпадкова ў нашу краіну, выхадзец з сям'і рускіх інтэлігентаў прысвяціў большую частку свайго жыцця вывучэнню гісторыі і археалагічным гаследаванням беларускіх гарадоў і паселішчаў. Гродна, Віцебск, Магілёў, Полацк — гэта толькі больш значныя кропкі на шляху выдатнага гаследчыка па Беларусі. Глыбокія і грунтоўныя навуковыя працы, якія і зараз не страцілі свайго значэння, і папулярныя нарысы, з якіх пачыналася цікаўнасць да гісторыі сваёй радзімы мноства маладых людзей, — гэта сведчанне энцыклапедычных ведаў і напружанай працы выдатнага навукоўца.

Напярэдадні 90-годдзя з дня нараджэння Л.В. Аляксеева, 28 — 29 кастрычніка 2010 года ў Віцебскім абласным краязнаўчым музеі адбылася прысвечаная гэтаму юбілею чарговая навуковая канферэнцыя «Віцебскія старажытнасці».

У канферэнцыі прынялі ўдзел 40 гаследчыкаў з Беларусі, Расіі, Латвіі, Украіны. Значная частка выступленняў была прысвечана навуковай спадчыне Л.В. Аляксеева, асвятленню яго ролі ў развіцці айчынай археалогіі, гісторыі, краязнаўства. Даклады, якія прагучалі на канферэнцыі, таксама распавядалі аб апошніх выніках археалагічных гаследаванняў на Віцебшчыне і ў суседніх з ёй рэгіёнах, закралі важныя пытанні вывучэння гістарычнай спадчыны, сацыяльна-палітычнага, эканамічнага і культурнага развіцця краю, гісторыі развіцця музейнай справы і краязнаўства. Большасць дакладаў, а таксама ўспаміны аб Л. В. Аляксееве ўвайшлі ў гэты зборнік.

20. Самойловський, І.М. Стародавній Коростень / І.М. Самойловський // Археологія, том XXIII / Академія Наук Української ССР. Ін-т археології. — Київ, 1970. — С.190 — 200.
21. Сизов, В.И. Курганы Смоленской губернии: вып. 1. Гнездовский могильник близ Смоленска / В.И. Сизов // Материалы по археологии России № 28. — С.-Петербург, 1902. — 136 с.
22. Шмидт, Е.А. Курганы XI — XIII веков у дер. Харлапова в Смоленском Поднепровье/ Е.А. Шмидт // Материалы по изучению Смоленской области. — Смоленск : Смоленский областной краеведческий музей, 1957. — Вып. II — С. 184 — 280.
23. Штыхов, Г.В. Раскопки в Лукомле в 1966 — 1968 годах / Г.В. Штыхов // Древности Белоруссии: доклады к конференции археологии Белоруссии, март 1969 г. / Сектор археологии Института истории АН БССР, Белорусское общество охраны памятников истории и культуры; под ред. В.Д. Будько [и др.]. — Минск, 1969. — С. 316 — 351.
24. Arbman, H. Birka I: Die Graber (Tafeln) / H. Arbman — Uppsala : Kungl. Vitterhets Historie Och Antikvitets Akademien, 1940 — 282 taf.
25. Fodor, I. The ancient hungarians / I. Fodor, L. Révész, M. Wolf, I.M. Nepper // Exhibition catalogue — Budapest : Hungarian national museum, 1996 — 478 p.
26. Hołubowiczowa H. Słowiansko — wareskie cmentarzysko kurhanowe koło Porzecza w powiecie dziśnieńskim / H. Hołubowiczowa // Przegląd archeologiczny. — 1938/39. — Т. 6. — S. 178 — 203.
27. Iwanowska, C. Cmentarzysko kurhanowe w Zwirblach pod Wilnem Wprowadzenie w problematyke. Katalog / Grazyna Iwanowska. — Warszawa : Drukarnia Janusz Bieszczad, 2006. — 296 s.
28. Raudonikas, W.J. Die Normannen der Wikingerzeit und das Ladogagebiet / W.J. Raudonikas. — Stockholm : Pa akademiens forlag, 1930. — 151 p.
29. Thunmark-Nylén, L. Die Wikingerzeits Gotlands II / L. Thunmark-Nylén — Stockholm : Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 1998 — 18 pp. + 316 pl.

А.Л. Коц (Полацк)

ГАРАДЗІШЧЫ МІЖРЭЧЧА ДЗІСНЫ І УШАЧЫ Ў СЯРЭДНЯВЕЧЧЫ (па матэрыялах разведак 2010 года)

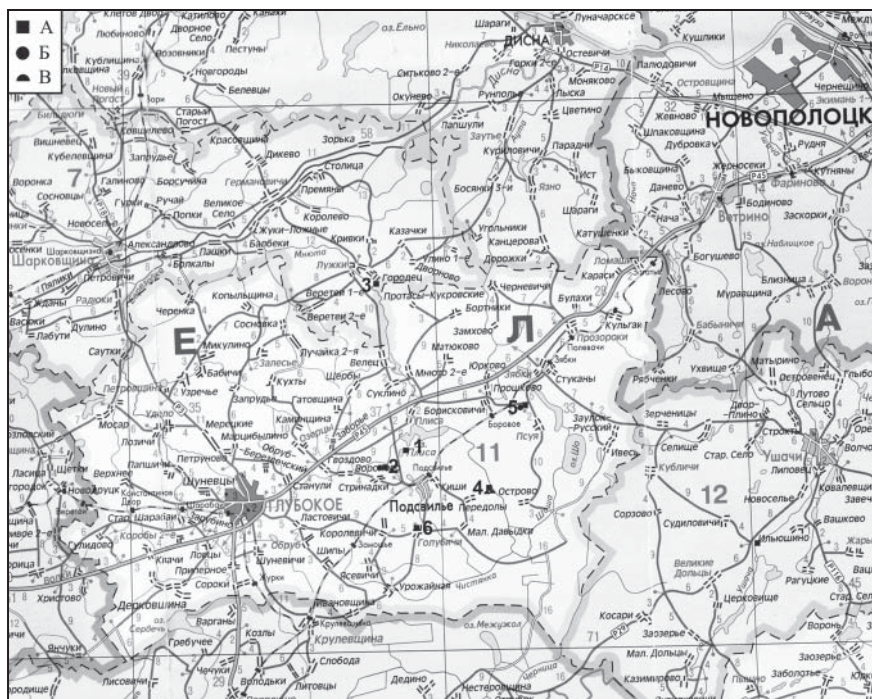
З'яўленне гарадзішчаў як тыпаў пасялення чалавека абумоўлена пераходам людзей ад прысвойваючай гаспадаркі да вытворчай. З'яўленне сацыяльнай няроўнасці стала адной з галоўных прычын для патрэбы ўмацавання сваіх паселішчаў. На поўначы Беларусі пачатак перасялення людзей на гарадзішчы датуецца другой чвэрцю I тыс. да н. э. У жалезным веку гарадзішча было асноўным тыпам паселішчаў і выконвала ролю жыццёвага цэнтра. Але пачынаючы з мяжы н. э. гарадзішчы губляюць сваё стратэгічнае значэнне. З першых стагоддзяў н. э. з'яўляюцца і атрымоўваюць распаўсюджанне селішчы. Гэта звязана з павелічэннем колькасці насельніцтва: плошча пляцоўкі гарадзішча не магла змясціць ўсіх жыхароў, таму людзі пачынаюць засяляць прастору каля яго падножжа. Селішчы з'яўляюцца больш прыстасаванымі як для выдзялення гаспадаркі, так і для пражывання людзей. У IV — V стагоддзях нашай эры пачынаецца больш інтэнсіўная хваля пашырэння селішчаў, людзі пакідаюць гарадзішчы. У раннім і высокім Сярэднявеччы (VI — VIII стагоддзі і IX — XIII стагоддзі суадносна) гарадзішчы жалезнага веку выкарыстоўваліся ў якасці паселішчаў або сховішчаў. У познім Сярэднявеччы (XIV — XV стагоддзі) на некаторых гарадзішчах размяшчаліся сядзібы феадалаў.

Мэтаю артыкула з'яўляецца публікацыя матэрыялаў эпохі Сярэднявечча па выніках уласных археалагічных разведак на гарадзішчах міжрэчча Дзісны і Ушачы з выкарыстаннем неапублікаваных даных даследаванняў Г. В. Штыхава і Л. У. Дучыц^а (мал. 1).

На тэрыторыі міжрэчча Дзісны і Ушачы гарызонт банцараўскай культуры прысутнічае на гарадзішчах Свіла I, Брыкіці, Старыя Зябкі.

В.І. Шадыра лічыць, што гарадзішча Свіла I (Глыбоцкі раён) (мал. 3-А) было ўзведзена прадстаўнікамі плямёнаў банцараўскай культуры [10, с. 559]. Але верагодна, што яно магло існаваць у больш ранні перыяд. Падчас разведак у 2010 годзе абследавана будаўнічая

^а Выказваю ішчырую падзяку Г.В. Штыхаву і Л.У. Дучыц за магчымасць карыстацца матэрыяламі іх справаздач.

Мал. 1. Карта археалагічных помнікаў Сярэднявечча ў міжрэччы Дзісны і Ушачы.

А – гарадзішчы; Б – селішчы; В – курганныя могілнікі. 1 – Свіла I;
2 – Брыкіці; 3 – Мнюта; 4 – Перавоз; 5 – Старыя Зябкі; 6 – Галубічы.

траншэя пад лініямі электраперадач, якая перасякае валы ў двух месцах. Пад насыпам другога калцаваго вала з паўночнага боку быў выяўлены культурны слой, які прадстаўлены попелам і вугалямі, аднак датаваць яго пакуль што не прадстаўляецца магчымым. У насыпе вала таксама прасочваюцца вугалі і попел. В.І. Шадыра выявіў 2 стратыграфічныя гарызонты на гарадзішчы: гарызонт банцараўскай культуры і слой культуры доўгіх і падоўжаных курганоў^b. Апошні даследчык датаваў VIII – IX стагоддзям і Гарадзішча было пакінута

^b Назвы культура доўгіх і падоўжаных курганоў, культура доўгіх курганоў Полацкага Падзвіння, культура полацкіх доўгіх курганаў трэба атаясамліваць з культурай смаленска-полацкіх доўгіх курганаў, але ў тэк-сце яны пададзены згодна літаратурным крыніцам.

крывічамі ў канцы IX – пачатку X стагоддзя [7, с. 38; 10, с. 559]. Верагодна, што гарадзішча з’яўляецца новым цэнтрам на тэрыторыі, якая была пад уладай полацкіх крывічоў [6, с. 160]. У навуковай літаратуры гарадзішча Свіла I фігуруе як апорны цэнтр – фарпост падчас засялення тэрыторыі крывічамі [7, с. 39; 10, с. 559].

На гарадзішчы Брыкіці (Глыбоцкі раён) (мал. 3-Б) мясцовым краязнаўцам В.Я. Папковым таксама знойдзена кераміка перыяду банцараўскай культуры (па вызначэнні Г.В. Штыхава) [13, с. 35]. Даследчык высветліў, што культурны слой на гарадзішчы складаецца з двух стратыграфічных гарызонтаў. Першы ўтрымлівае кераміку жалезнага веку, у другім знойдзена кераміка банцараўскай культуры [13, с. 35 – 36]. Каля гарадзішча выяўлена селішча (мал. 3-Б). Паводле керамічнага матэрыялу Г.В. Штыхаў вылучыў 3 стратыграфічных гарызонта. Тут прысутнічае кераміка жалезнага веку, адзін фрагмент венца слабапрафіляванага гаршка трэцяй чвэрці I тыс. н. э., а таксама керамічныя матэрыялы кругавых гаршкоў, частка якіх датуецца XIV – XV стагоддзямі. Г.В. Штыхаў бачыць вельмі цікавым фарміраванне культурнага слою на гарадзішчы і селішчы [13, с. 36]. Падчас разведак аўтара ў 2010 г. у абвале пляцоўкі з паўднёвага боку гарадзішча быў выяўлены культурны слой магутнасцю больш за 0,5 м з рэшткамі абгарэўшага дрэва. Таўшчыня культурнага пласта дае падставы сцвярджаць, што слой мог утварыцца ў выніку працяглага жыцця на ўмацаваным паселішчы, але керамічны матэрыял не прадстаўлены вялікай колькасцю фрагментаў гаршкоў. Трэба меркаваць, што жыццё на гарадзішчы магло існаваць з жалезнага веку і да позняга Сярэднявечча. Верагодней за ўсё, што ў познім Сярэднявеччы цэнтр жыцця быў на селішчы, а гарадзішча выкарыстоўвалася ў якасці сховішча, таму познесярэднявечны слой паводле пад’ёмнага матэрыялу тут не выяўлены. Трэба звярнуць увагу на добрую ўмацаванасць гарадзішча. З боку селішча яго атачаюць 2 рвы і 2 магутныя валы. З усіх астатніх бакоў гарадзішча абаронена стромкімі схіламі і ракой. Такім чынам, верагодна, тут было размешчана паселішча, якое мела важнае значэнне на працягу ўсяго свайго існавання ў жыцці плямён пэўнай культуры.

Гарадзішча Старыя Зябкі (Глыбоцкі раён) (мал. 3-В) адносяць да жалезнага веку. Л.У. Дучыц датавала яго VI ст. да н. э. паводле археалагічных матэрыялаў [5, с. 237]. Акрамя таго падчас раскопак яна знайшла ганчарную кераміку. Даследчыцай было адкрыта селішча з паўночна-заходняга боку гарадзішча (мал. 3-В). Паводле керамічнага

матэрыялу, яна датавала яго познім Сярэднявеччам [3, с. 171]. Падчас разведак 2010 г. быў сабраны пад'ёмны матэрыял на гарадзішчы і селішчы. На першым ён прадстаўлены як ляпной керамікай жалезнага веку, так і кругавой керамікай. Акрамя таго на гарадзішчы было выяўлена венца гаршка банцараўскай культуры і сценка шарахаватай керамікі (вызначэнні З.А. Харытановіч). На селішчы выяўлены сценкі ляпной гладкасценнай керамікі, якія пакуль што не падлягаюць датаванню. Тое ж датычыцца і кругавой керамікі з гарадзішча. У колькасным суднясенні ляпная кераміка значна пераважае кругавую. Гэта сведчыць, што стратыграфічны гарызонт, які ўтрымлівае кругавую кераміку, нязначны. Такім чынам, верагодна, што гарадзішча Старыя Зябкі магло выкарыстоўвацца ў якасці сховішча сярэднявечным насельніцтвам селішча. Але ўдакладненне дадзенага пытання сёння немагчыма, бо гарадзішча занята сучаснымі вясковымі могілкамі, што перашкаджае правядзенню археалагічных раскопак.

Г.В. Штыхаў выявіў некалькі стратыграфічных гарызонтаў сярэднявечнага перыяду на гарадзішчы Гарадзец (Шаркаўшчынскі раён) на р. Мнюта (мал. 3-Г). Ён лічыць, што першымі яго насельнікамі былі прадстаўнікі культуры доўгіх курганоў Полацкага Падзвіння (другая фаза). Паводле керамічнага матэрыялу, слой датуецца VIII — IX стагоддзямі. Таксама на гарадзішчы прысутнічае культурны слой перыяду Полацкага княства, які датуецца X — XII стагоддзямі. Трэці стратыграфічны гарызонт адносіцца да перыяду позняга Сярэднявечча і Новага часу — XV — XVIII стагоддзі. [11, с. 172]. Паводле Г.В. Штыхава на беразе р. Мнюта знаходзілася ўмацаванае паселішча полацкіх крывічоў, росквіт якога прыпадае на X — першую палова XI стагоддзя. У XV — XVII стагоддзях тут знаходзілася феадальная сядзіба [11, с. 174].

Верагодна, што да часу існавання культуры смаленска-полацкіх доўгіх курганаў належыць гарадзішча Перавоз (Глыбоцкі раён). Яно было адкрыта Я.Н. Драздовічам у 1937 годзе [1, с. 128]. У 1989 годзе Л.У. Дучыц праводзіла археалагічныя раскопкі курганных і грунтовых могілнікаў у ваколіцах в. Перавоз. У гэты час даследчыцай было абследавана гарадзішча. Яна інтэрпрэтуе яго функцыянальнае прызначэнне як сховішча [4, с. 3]. У 2008 — 2010 гадах гарадзішча было даследавана аўтарам. Помнік размяшчаецца ў сутоках ракі Шоша і безназоўнага ручая. Культурны слой выяўлены пасля зачысткі сценак ям невядомага прызначэння. Слой нязначны, светла-шэрага колеру, перамешаны з пя-

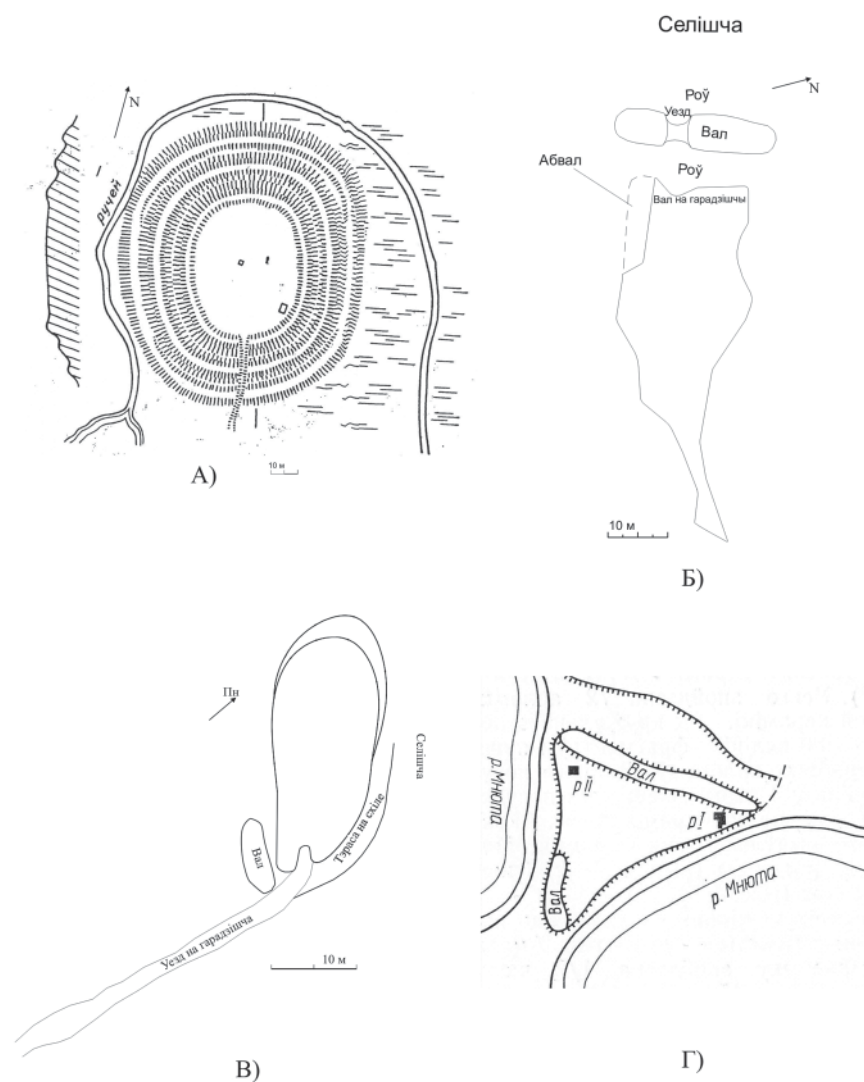

Мал. 2. Карта археалагічных помнікаў у Ваколіцах в. Перавоз:

- 1 – гарадзішча-сховішча; курганныя могілнікі;
- 2 – Перавоз I;
- 3 – Перавоз V;
- 4 – Перавоз II;
- 5 – Перавоз IV;
- 6 – Перавоз III;
- 7 – жальнічны могілнік.

ском. Магутнасць культурнага слою ў цэнтральнай частцы складае 0,05 — 0,1 м. З боку ракі візуальна фіксуецца рэшткі ўезда. Каля яго культурны слой дасягае 0,2 — 0,3 м. Вышэй культурнага слою ляжыць стратыграфічная праслойка карычневага колеру, магутнасцю 0,1 — 0,2 м. Мацярык прадстаўлены дробназярністым пяском жоўтага колеру. Падчас разведак сабраны пад'ёмны матэрыял з кратавін. Ім з'яўляюцца дробныя кавалачкі абпаленай гліны. Гарадзішча мае досыць складаную абарончую сістэму. Яно было ўмацавана кальцавым валам па краю пляцоўкі, які захаваўся ў вышыню да 0,3 м, шырынёю 3 — 4 м, і дугападобным з паўднёва-ўсходняга боку. Яго вышыня дасягае 0,5 м, шырыня — 6 м. Паміж валамі быў пракапаны роў (шырыня каля 3 м), роў захаваўся з паўночна-ўсходняга боку гарадзішча (шырыня да 3 м, глыбіня да 0,5 м). Яшчэ адзін роў атачаў паселішча з заходняга боку каля падножжа гарадзішча (яго шырыня да 2 м, глыбіня да 0,4 м). З паўночна-заходняга боку гарадзішча абаронена невялікім балотам. Роў каля падножжа злучаў балота з ручаём, таму, магчыма, быў запоўнены вадой. Згодна атрыманым даным, можна сцвярджаць, што дадзенае гарадзішча з'яўляецца сховішчам.

Л.У. Дучыц было ўстаноўлена, што пахаванні на курганных могілніках Перавоз I і Перавоз III зроблены ў канцы I тысячагоддзя нашай эры і ў VIII — IX стагоддзях нашай эры суадносна. Гэ-

Мал. 3. Планы гарадзішчаў: А - Свіла I [12, с. 7];
 Б - Брыкіці (сітуацыйны план); В - Старыя Зябкі (сітуацыйны план);
 Г - Гарадзец паводле Г.В. Штыхава [11, с. 169]

тыя помнікі даследчыца атаясамлівае з культурай полацкіх доўгіх курганаў [2, с. 69]. Селішчаў на сённяшні дзень не выяўлена. Такім чынам, верагодна, што насельнікамі вакол сучаснай в. Перавоз, якія хавалі нябожчыкаў на могілках Перавоз III і Перавоз I, было ўзведзена гарадзішча-сховішча, якое выкарыстоўвалася падчас ваеннай небяспекі (мал. 2). Яно магло выкарыстоўвацца ў якасці сховішча ў больш позні перыяд. Курганны могілкі Перавоз IV датуецца XI – пачаткам XII стагоддзя [2, с. 69].

Культурны слой на гарадзішчы Галубічы (Глыбоцкі раён) датуецца ляпной керамікай жалезнага веку і абломкамі познесярэднявечнага посуду [3, с. 164]. Пляцоўка гарадзішча невялікая па плошчы – мае памеры 20 x 13 м, пашкоджана познімі перабудовамі. Амаль на ўсёй пляцоўцы пад дзірваном знаходзіцца слой бітай цэгла з рошчынай – рэшткі канструкцыі невядомага паходжання, пад імі залягае культурны слой чорнага колеру. Таксама ўся пляцоўка пашкоджана ямамі і траншэямі. Значны культурны слой залягае на схілах і каля самага падножжа гарадзішча, магутнасцю да 1 м (зафіксаваны на сценках ямы, зробленай мясцовым насельніцтвам). Сярод пад'ёмнага матэрыялу з гарадзішча выяўлены як абломкі ляпнога посуду, так і фрагменты ганчарнага. Апошнія, з-за іх фрагментарнасці, не падлягаюць датаванню. На сённяшні дзень можна толькі канстатаваць факт, што культурны слой на гарадзішчы Галубічы прадстаўлены як мінімум двума стратыграфічнымі гарызонтамі.

Такім чынам у міжрэччы Дзісны і Ушачы налічваецца 3 гарадзішчы (Свіла I, Брыкіці, Старыя Зябкі), на якіх прысутнічаюць матэрыялы банцараўскай культуры (акрамя таго кераміка дадзенай культуры прысутнічае на гарадзішчах Язна, Мнюта, Гарадок). 3 гарадзішчы (Свіла I, Перавоз, Гарадзец) гіпатэтычна можна звязаць з часам існавання культуры смаленска-полацкіх доўгіх курганаў. На паселішчы Гарадзец жыццё працякала і ў перыяд Полацкага княства. Культурны слой позняга Сярэднявечча прысутнічае на 4-х гарадзішчах (Брыкіці, Старыя Зябкі, Гарадзец, Галубічы) (мал. 1).

Даследаванні гарадзішчаў эпохі Сярэднявечча дазваляюць высветліць заселенасць тэрыторыі міжрэчча Дзісны і Ушачы і выказаць меркаванне аб іх існаванні ў перыяд распаўсюджвання культуры смаленска-полацкіх доўгіх курганаў і ў перыяд Полацкага княства. У Сярэднявеччы гарадзішчы часцей за ўсё выкарыстоўваліся ў якасці сховішчаў. Мяркуем, што гарадзішчы Гарадзец на рацэ Мнюта і Свіла I былі заселены славянамі культуры смаленска-полацкіх доўгіх курганаў.

Г.В. Штыхаў сцвярджаў, што на правабярэжжы Дзісны ў X – XI стагоддзях існаваў важны населены пункт, адміністрацыйны і гандлёвы цэнтр акругі. Даследчык выказвае меркаванне, што падобны цэнтр размяшчаўся на гарадзішчы Гарадзец [11, с. 174]. Верагодна, што аналагічным цэнтрам было і гарадзішча Свіла I, толькі ў больш ранні перыяд. Функцыянальнае прызначэнне ў адміністрацыйна-тэрытарыяльным плане асобнай групы помнікаў, як, напрыклад, каля в. Перавоз, застаецца нявысветленым.

Літаратура і крыніцы

1. Драздовіч, Я.Н. Дзённік / Я.Н. Драздовіч // Маладосць. — Мн., 1992. — № 2. — С. 113 — 130.
2. Дучыц, Л.У. Пахавальныя помнікі наваколліц Падсвілля / Л.У. Дучыц, А.В. Квяткоўская // Гістарычна-археалагічны зборнік: зборнік артыкулаў. — Мінск, 1994. — Вып. 4. — С. 58 — 70.
3. Дучиц, Л.В. Отчёт об археологических раскопках и разведках на северо-западе Витебской области в 1981 году / Л.У. Дучиц // Архіў археалагічнай навуковай дакументацыі (ААНД) ДНУ «Інстытут гісторыі НАН Беларусі». — 1981. — Спр. №757.
4. Дучиц, Л.У. Отчет о полевых исследованиях в 1989 г. / Л.У. Дучиц // ААНД ІГ НАН Беларусі. — 1989. — Спр. № 1130.
5. Дучыц, Л.У. Псуя, цэнтр сельсавета. Гарадзішча / Л.У. Дучыц // Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Віцебская вобласць. / Рэдкал.: С.В. Марцэлеў (гал. рэд.) і інш. — Мінск: Бел. Сав. Энцыкл., 1985. — С. 237.
6. Левко, О.Н. Население Днепро-двинского междуречья в VI — XI вв. (этнический состав, социальная и территориальная структура) / О.Н. Левко // Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Т. 3: Этногенез и этнокультурные контакты славян. — Москва, 1997. — С. 156 — 165.
7. Каробушкіна, Т.М. Археалагічны помнік расказвае / Т.М. Каробушкіна, А.Р. Мітрафанаў // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. — Мінск, 1975. — №4. — С. 38 — 40.
8. Шадыра, В.І. Днепра-дзвінская культура / В.І. Шадыра // Археалогія Беларусі: у 4 т. Т. 2: Жалезны век і ранняе Ся-

рэднявечча / Рэд. А.А. Егарэйчанка, В.І. Шадыра, В.С. Вяргей. — Мінск: Бел. навука, 1999. — С. 174-231.

9. Шадыра, В.І. Беларускае Падзвінне (I тысячагоддзе н.э.) / В.І. Шадыра. — Мінск: ДНУ «Інстытут гісторыі НАН Беларусі», 2006. — 150 с.
10. Шадыра, В.І. Свіла I / В.І. Шадыра // Археалогія і нумізматыка Беларусі: энцыкл. / Рэдкал.: В.В. Гетаў і інш. — Мінск: БелЭн, 1993. — С. 558 — 559.
11. Штыхаў, Г.В. Гарадзішча Гарадзец на р. Мнюта / Г.В. Штыхаў // Помнікі культуры: новыя адкрыцці. — Мінск: Навука і тэхніка, 1985. — С. 169 — 174.
12. Штыхов, Г.В. Города Полоцкой земли (IX — XIII вв.) / Г.В. Штыхов. — Мінск: Навука і тэхніка, 1978. — 160 с.
13. Штыхов, Г.В. Отчёт о раскопках в Минске, Минской и Витебской областях в 1981 г. / Г.В. Штыхов. // ААНД ІГ НАН Беларусі. — 1981. — Спр. №765.

В.У. Чараўко (Полацк)

ІНВЕНТАР ПАХАВАННЯЎ БЕЛАРУСКАГА ПАДЗВІННЯ XIV — XVIII стст.

(да пытання аб безынвентарнасці пахаванняў)

Пахавальным інвентаром называецца сукупнасць рэчаў, якія змяшчаліся ў магілу разам з нябожчыкам. Гэта магі быць асабістыя рэчы, ахвяры, ежа для падарожжа памерлага ў іншасвет або жыцця там [6]. У адрозненне ад большасці археалагічных знаходак, якія былі калісьці згублены, загінулі разам з гаспадарамі і пабудовамі і г. д., пахавальны інвентар клаўся ў магілы спецыяльна. Каб не гэтыя знаходкі, мы б не атрымалі належнага ўяўлення, напрыклад, аб узроўні развіцця рамяства і гандлю. Акрамя асабліва спецыяльнай культуры, вывучэнне пахавальнага інвентару дае магчымасць ускосна атрымаць інфармацыю і аб некаторых аспектах духоўнай культуры людзей мінулага.

Якім чынам? Па артэфактах, што былі знойдзены ў пахаваннях XIV — XVIII стагоддзяў, па частаце іх сустракаемасці мы можам ба-

ЗМЕСТ

Л.В. Колединский (Минск) АЛЕКСЕЕВ ЛЕОНИД ВАСИЛЬЕВИЧ (Слово про учителя, наставника, друга)	6
О.Н. Левко (Минск) ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ ПОЛОЦКОЙ ЗЕМЛИ В ТРУДАХ Л.В. АЛЕКСЕЕВА.....	35
Ю.А. Заяц (Минск) ЗЕМЛИ И УДЕЛЫ ДО СЕРЕДИНЫ XIII в. НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛАРУСИ В ТРУДАХ Л.В. АЛЕКСЕЕВА.....	40
Ю.У. Врублеўскі (Мінск) ГІСТАРЫЯГРАФІЧНЫ АНАЛІЗ КАНЦЭПЦЫІ Л.В. АЛЯКСЕЕВА ГЕНЕЗІСА РАННЕСЯРЭДНЯВЕЧНЫХ ГАРАДОЎ БЕЛАРУСІ (IX – XIII стст.)	47
А.А. Трусаў (Мінск) РОЛЯ Л.В. АЛЯКСЕЕВА Ў РАЗВІЦЦІ БЕЛАРУСКАГА КРАЯЗНАЎСТВА	52
Н.Ю. Шарковская (Витебск) УЧЕНЫЙ И МУЗЕЙ (О сотрудничестве ВОКМ с Л.В. Алексеевым).....	60
Н.Ю. Шарковская (Витебск) МАТЕРИАЛЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАЗВЕДОК И РАСКОПОК Л.В. АЛЕКСЕЕВА В ФОНДАХ ВОКМ	70
В.П. Богданов (Москва) ПОСЛЕДНИЕ РАБОТЫ Л.В. АЛЕКСЕЕВА.....	102
А.К. Краўцэвіч (Гродна) З УДЗЯЧНАСЦЮ І ПАВАГАЙ.....	110
Л.В. Колединский (Минск) ВЕРХНИЙ ЗАМОК ВИТЕБСКА: ОСНОВНЫЕ ИТОГИ АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ ЗА 100 ЛЕТ (КОНЕЦ XIX – КОНЕЦ XX вв.).....	113

Т.С. Бубенько (Витебск) ЗАСТРОЙКА СКЛОНА ЗАМКОВОЙ ГОРЫ В ВИТЕБСКЕ.....	144
Н.Ю. Шарковская (Витебск) АРТЕФАКТЫ С ЗАМКОВОЙ ГОРЫ ИЗ СОБРАНИЙ ВИТЕБСКИХ МУЗЕЕВ.....	155
А.В. Вайцяховіч (Мінск) КУРГАНЫ КАНЦА X – XI стст. З МАГІЛЬНЫМІ ЯМАМІ НА ТЭРЫТОРЫІ ПОЛАЦКАЙ ЗЯМЛІ.....	196
М.А. Плавінскі (Мінск) ЧАКАН З РАЗБУРАНАГА КУРГАНА Ў ГАРАДОЦКІМ(?) РАЁНЕ СА ЗБОРУ ВІЦЕБСКАГА АБЛАСНОГА КРАЯЗНАЎЧАГА МУЗЕЯ.....	200
А.А. Трусаў (Мінск) ВІЦЕБСКАЯ АРХІТЭКТУРНАЯ ШКОЛА	206
А.А. Мяцельскі (Мінск) ТАПАГРАФІЯ МСЦІСЛАВА XII – XVIII СТАГОДДЗЯЎ.....	209
Н.А. Почобут (Гродно) МУЗЕЕФИКАЦІЯ КРЕМНЕДОБЫВАЮЩИХ НЕОЛИТИЧЕСКИХ ШАХТ БЕЛАРУСИ	218
К.А. Лавыш (Минск) ВОСТОЧНАЯ КЕРАМИКА И СТЕКЛО В СОБРАНИИ ВИТЕБСКОГО ОБЛАСТНОГО КРАЕВЕДЧЕСКОГО МУЗЕЯ.....	232
М.В. Клімаў (Мінск) ПЫТАННЕ АБ ПРЫСТАНЯХ НА ТЭРЫТОРЫІ ПАДЗВІННЯ Ў СУВЯЗІ З ДАСЛЕДАВАННЯМ КОМПЛЕКСУ ПРЫСТАНІ ПОБАЧ З ПОМНІКАМ ЛУЧНА 1	246
П.А. Русаў (Мінск) З МАТЭРЫЯЛАЎ КАЛЕКЦЫІ ПОЗНЕСЯРЭДНЕВЯКОВАЙ КАФЛІ СМАЛЕНСКА	255
П.М. Кенько (Минск) ПОЯСНОЙ НАБОР ВЕРХОВЬЕВ БЕРЕЗИНЫ ДНЕПРОВСКОЙ	261
А.Л. Коц (Полацк) ГАРАДЗІШЧЫ МІЖРЭЧЧА ДЗІСНЫ І УШАЧЫ Ў СЯРЭДНЯВЕЧЧЫ (па матэрыялах разведак 2010 года)	267

В.У. Чараўко (Полацк) ИНВЕНТАР ПАХАВАННЯЎ БЕЛАРУСКАГА ПАДЗВІННЯ XIV – XVIII стст. (Да пытання аб безынвентарнасці пахаванняў)	275
М. Буле (Лудза) КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ЛУДЗЫ – ЗАМОК: АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ РАСКОПКИ И ИССЛЕДОВАНИЯ.....	280
І.У. Магалінскі (Полацк) ПРЫВЕСКІ-АМУЛЕТЫ З ТЭРЫТОРЫІ ПОЛАЦКА (X – XIII СТСТ.)	287
В.В. Андрейченко (Витебск) ПОЛОЦКИЕ КНЯЗЬЯ В XII – НАЧАЛЕ XIII вв. (ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ И ГЕНЕАЛОГИИ)	299
Д.В. Скварчэўскі (Мінск) НЯБЕСНЫЯ ЗНАКІ ПАДЧАС КІРАВАННЯ ПОЛАЦКАГА КНЯЗЯ УСЯСЛАВА БРАЧЫСЛАВІЧА	323
А. Вилцане (Рига) АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОТКРЫТИЯ В РОДОВОЙ УСЫПАЛЬНИЦЕ ГРАФОВ БОРХОВ В Г. ПРЕЙЛИ	328
Е. Овечкин (С.-Петербург), Е. Юринова (Пустошка, Псковская обл.) ДВОРЯНЕ ВРАНГЕЛИ ФОН ГЮБЕНТАЛИ: К ИСТОРИИ СЕМЬИ В БЕЛАРУСИ И РОССИИ В XIX – XX вв.....	336
А.Г. Буховецкий (Полоцк) ОБ ОБНАРУЖЕНИИ ФУНДАМЕНТА «ПАМЯТНИКА В ВОСПОМИНАНИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ 1812 ГОДА» В ПОЛОЦКЕ	347
Р.У. Зянюк (Мінск) НАВУЧАЛЬНЫЯ ЎСТАНОВЫ ПРЫ ЗАБЕЛЬСКИМ ДАМІНІКАНСКИМ КЛЯШТАРЫ 1716 – 1857 ГГ.	351
Ю.Н. Снапковский (Минск) ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВИТЕБСКОГО ПОПЕЧИТЕЛЬНОГО О ТЮРЬМАХ КОМИТЕТА В 1830 – 1851 ГОДАХ	357
І.Н. Колабава (Мінск) СУДОВАЯ СПРАВА ВІЦЕБСКАГА КУПЦА АЛЯКСЕЯ САЛОМІНА (1858 г.)	371

Дз.Ч. Матвейчык (Мінск) ПАЎСТАННЕ 1863 – 1864 ГГ. У ВІЦЕБСКОЙ ГУБЕРНІ: КРЫНІЦЫ З НАЦЫЯНАЛЬНАГА ГІСТАРЫЧНАГА АРХІВА БЕЛАРУСІ (АГУЛЬНЫ АГЛЯД)	376
А.Э. Фірыновіч (Мінск) УДЗЕЛ РЫМСКА-КАТАЛІЦКАГА ДУХАВЕНСТВА ВІЦЕБШЧЫНЫ Ў ПАЎСТАННІ 1863 – 1864 ГАДОЎ	384
В.Н. Кучеренко (Витебск) ВИТЕБСКИЙ ГОРОДСКОЙ РОСТОВЦЕВСКИЙ ТЕАТР (1873 – 1917 гг.) (по документам Национального исторического архива Беларуси)	389
Г.А. Сівохін (Мінск) ДА ПЫТАННЯ ПРА З'ЯЎЛЕННЕ ЦЯЛЕСНАГА СОРАМУ Ў БЕЛАРУСКАЙ ТРАДЫЦЫЙНАЙ КУЛЬТУРЫ.....	401
Н.В. Костюкевич (Витебск) «НЕЧИСТИКИ» КАК ПЕРСОНИФИКАЦИЯ ПАТОЛОГИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ.....	407
І.І. Бамбешка (Мінск) ГІСТОРЫКА-КРАЯЗНАЎЧАЕ ВЫВУЧЭННЕ АРШАНШЧЫНЫ Ў 1920-Я ГГ.	415
В.У. Мядзведзева (Мінск) АРХЕОЛАГІ-ЎРАДЖЭНЦЫ ВІЦЕБСКОЙ ЗЯМЛІ: ПРАЦЫ, ЗДАБЫТКІ, ВЫНІКІ.....	421
В.Ф. Колесинский (Минск) МОНЕТЫ КООПЕРАТИВОВ ПОЛЬСКИХ ВОЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ 1925 – 1939 ГОДОВ ИЗ СОБРАНИЯ МУЗЕЯ ЧАСТНЫХ КОЛЛЕКЦИЙ В ВИТЕБСКЕ	434
І.П. Воднева (Полацк) АД НАВУКОВЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ ДА СТВАРЭННЯ МУЗЕЙНАЙ ЭКСПАЗІЦЫІ (на аснове прац гісторыка і археолага Л.В. Аляксева)	438
ЗВЕСТКІ ПРА АЎТАРАЎ	447